

การใช้เทคนิคการประเมินสถานะชนบทแบบเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal)
ในการศึกษาสภาพพื้นที่

สุเกสนี สุทธิระ¹

โดยทั่วไปเป็นที่ตระหนักกันดีว่า สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับโครงการวิจัยและพัฒนาชนบทก็คือ ข้อมูลที่จะช่วยให้เข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกร ปัญหาที่เกษตรกรประสบและโอกาสหรือช่องทางที่จะปรับปรุงแก้ไขต่อไป ดังจะเห็นได้จากการดำเนินงานพัฒนาทั้งหลายจะเริ่มค้นหาคำตอบเบื้องต้นของพื้นที่เป้าหมายเพื่อที่จะใช้วางแผนในการพัฒนาแก้ปัญหาต่าง ๆ แต่ปัญหาซึ่งผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาต้องประสบคือ ข้อมูลที่ได้มาจากวิธีการศึกษาที่นิยมใช้กัน ไม่ว่าจะเป็นการสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมในวงกว้างโดยการใช้แบบสอบถาม หรือการศึกษาของนักมานุษยวิทยาที่เข้าไปอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นระยะเวลานานนั้น ต้องใช้เวลาในการศึกษาเป็นเวลานาน และ/หรือสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ดังนั้นกว่าจะได้ผลการวิจัยมักไม่ทันการณ์หรือทำให้ไม่ได้ใช้ประโยชน์เท่าที่ควร โดยเฉพาะในงานพัฒนาชนบทของประเทศที่กำลังพัฒนา หรือที่รู้จักกันอีกนามหนึ่งว่า ประเทศโลกที่สาม (Third world countries) ซึ่งมีข้อจำกัดทั้งด้านงบประมาณ เวลา และบุคลากร และที่สำคัญคือปัญหาต่าง ๆ ที่จะต้องแก้ไขและพัฒนานั้นเป็นเรื่องเร่งด่วนมาก จึงต้องการวิธีการศึกษาที่ให้คำตอบรวดเร็ว เพื่อสามารถวางแผนและดำเนินการในขั้นต่อไปได้ทันที

จากความจำเป็นในการหาคำตอบเพื่อการวางแผน หรือแก้ปัญหาให้ทันต่อเหตุการณ์จึงมีหลายหน่วยงานพยายามพัฒนาวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือประเมินสภาพการณ์ในระดับท้องถิ่นเป้าหมายเป็นการเร่งด่วน ทำให้เกิดกลุ่มวิธีการวิจัยที่สามารถใช้ศึกษาและเรียนรู้ได้ในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งมีชื่อเรียกกลุ่มวิธีการนี้ว่า "Rapid Rural Appraisal

¹ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

(RRA)" หรือในภาษาไทยเรียกกันว่า "วิธีการประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน" สำหรับวิธีการที่จัดอยู่ในกลุ่มวิธีการ RRA นั้น มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า "Sondeo" (Hildebrand, 1982) "Informal Agricultural Survey" (Rhodes, 1982) "Exploratory Survey" (Collinson, 1981) "Rapid Reconnaissance" (Honadle, 1979) "Rapid Rural Appraisal" หรือ "Rapid Appraisal" (Chambers, 1980) และ Dr. Kettering เรียกวิธีการที่เขาและผู้ร่วมงานพัฒนาขึ้นนั้นว่า "Rapid Reconnaissance and Appraisal (Grandstaff, 1985) และที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น เพื่อความสะดวกได้ใช้ชื่อว่า "Rapid Rural Appraisal"² แต่ละวิธีการให้คำจำกัดความบางประเด็นแตกต่างกันบ้าง และมีวิธีการศึกษาที่คล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันบ้าง แต่ก็มีลักษณะที่สำคัญเหมือนกันคือ เป็นวิธีที่ประหยัด และได้ข้อมูลที่ต้องการเชื่อถือได้ในระยะเวลาจำกัด

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะแนะนำวิธี RRA โดยเฉพาะมุ่งเน้นที่การใช้วิธี RRA ในการศึกษาสภาพพื้นที่ และยกตัวอย่างการใช้วิธี RRA ของโครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในการศึกษาและวิเคราะห์สภาพพื้นที่ สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการหลักการ ขั้นตอนการเตรียมการ และอื่น ๆ นั้น จะไม่กล่าวถึงในบทความนี้

1. วิธี RRA คืออะไร

วิธี RRA เป็นกลุ่มวิธีการวิจัย ซึ่งพัฒนาขึ้นมาเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ และผลการวิเคราะห์ที่ถูกต้องและทันต่อเหตุการณ์โดยต้องมีการวางแผนล่วงหน้า และกระทำอย่าง

¹ ชื่อนี้ปรากฏเป็นทางการเป็นครั้งแรก ในการประชุมนานาชาติ เมื่อปี พ.ศ.2522 ที่ Institute of Development Studies ณ เมือง Sussex ประเทศอังกฤษ

² วิธี RRA นี้ได้นำมาใช้ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่นเมื่อปี พ.ศ.2526 โดย Dr.Terry B.Grandstaff ที่ปรึกษามูลนิธิฟอร์ด ซึ่งมาทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยขอนแก่นและก่อนที่ จะนำมาใช้นั้น วิธีการนี้ได้รับการปรับปรุงพัฒนาจนเป็นวิธีการที่เหมาะสมและปฏิบัติได้จาก นักวิชาการหลายท่านด้วยกัน อาทิเช่น Dr.Terry Granstaff, Dr.Michael Calavan, และศาสตราจารย์ ดร.บรรณศิริ อภัยวงศ์ และมีนักวิชาการท่านอื่น ๆ อีกหลายท่านได้ร่วมกันพัฒนาวิธีการนี้

เป็นระบบและมีระเบียบ อีกทั้งผู้วิจัยจะต้องลงมือทำด้วยตัวเอง จะใช้ผู้อื่นทำการศึกษาสัมภาษณ์แทนตัวผู้วิจัยไม่ได้ (สมลักษณ์รัตน์ แกรนสแคฟฟ์, 2528) การใช้วิธี RRA เพื่อศึกษาหรือประเมินสภาวะในขั้นตอนการปฏิบัติงานต่าง ๆ ของโครงการ ในลักษณะที่เรียกว่า ทำซ้ำต่อเนื่อง (iterative)¹ และสะสมเพิ่มพูน (cumulative) นั้นจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งและย่อมจะทำให้การทดสอบเป็นที่ยอมรับ ตลอดจนเป็นหนทางนำไปสู่การปฏิบัติ และข้อเสนอแนะที่เป็นนโยบายได้ (Grandst. et. 1984).

สำหรับวิธี RRA ที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในโครงการวิจัยระบบการทำฟาร์มและโครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในเขตเกษตรอาศัยน้ำฝนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของมหาวิทยาลัยขอนแก่นนั้น เป็นวิธีการศึกษาที่พยายามหาข้อมูล และวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบโดยใช้เวลาน้อยที่สุด เน้นการใช้ทรัพยากรบุคคลจากหลายสาขาด้วยกัน และเน้นการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นวิธีกลาง ๆ ระหว่างการศึกษาที่ใช้โครงสร้าง (unstructured investigation) กับการศึกษาที่มีรูปแบบตายตัวมาก ๆ (highly structured) คือ การศึกษาที่ใช้แบบสอบถามเป็นหลัก ซึ่งรูปแบบการสัมภาษณ์ดังกล่าวนี้เรียกว่า semi - structured interviewing (SSI)

วิธีดังกล่าวนี้ จะเริ่มจากการตั้งหัวข้อ (Topic) ในเรื่องที่สนใจจะศึกษา ต่อจากนั้นทำการแจกแจงหัวข้อดังกล่าวออกเป็นหัวข้อย่อย (subtopics) เพื่อใช้กำหนดแนวทางการศึกษา โดยไม่มีการเขียนคำถามในรายละเอียดล่วงหน้าในรูปแบบสอบถาม แต่ในระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะตั้งคำถามในรายละเอียดขึ้นเอง ให้เหมาะสมสอดคล้องกับหัวข้อย่อยที่กำหนดไว้ โดยที่คำตอบของผู้ให้สัมภาษณ์หรือการสังเกตเห็นสิ่งที่น่าสนใจในพื้นที่จะเป็นสิ่งกำหนดคำถามที่จะถามต่อ (probe) และในขณะที่ทำการศึกษานั้นอาจจะพบว่า บ้างก็บางอย่างมีความสำคัญน้อยลง หรือมีบางปัจจัยอาจมีความสำคัญมากขึ้น ผู้วิจัยก็สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพิ่มหรือลดหัวข้อย่อย หรือสมมติฐานให้สอดคล้องกับความเป็นจริงได้ ดังนั้น

¹ นักวิจัยสามารถเริ่มรอบของโครงการ (project cycle) ใหม่ได้ในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งทำให้เข้าใจปัญหาเพิ่มขึ้น และปรับวิธีการวิจัยให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

วิธี RRA จึงเป็นที่ทำไปเรียนไป กล่าวคือ เป็นการเพิ่มความเข้าใจและเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้แก่ผู้วิจัย มีการเปรียบเทียบวิเคราะห์ ตลอดจนสรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง ผู้วิจัยจึงสามารถค้นหาข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง และมองเห็นช่องทางในการแก้ปัญหาที่รวดเร็ว (สมลักษณ์รัตน์ แกรนแสดศพ, 2528)

วิธี RRA ที่ได้รับการพัฒนา และใช้ศึกษาที่มหาวิทยาลัยขอนแก่นนั้น มีหลายรูปแบบด้วยกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการศึกษา แต่ก็พอจะแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. การศึกษาข้อมูลทั่วไป (general RRA) หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า การศึกษาสภาพหมู่บ้าน (village system RRA) เป็นการศึกษาระบบนิเวศการเกษตรของหมู่บ้านทำให้ได้ภาพกว้าง ๆ ของหมู่บ้าน โดยมากมักจะทำการศึกษาที่ละหมู่บ้าน และมีผู้ร่วมทีมวิจัยเป็นจำนวนมาก ปกติใช้เวลาในการศึกษา 1-2 วัน
2. การศึกษาข้อมูลเฉพาะ (specific RRA) หรือ รู้จักกันดีว่า การศึกษาเฉพาะหัวข้อ (topical RRA) ผู้วิจัยจะกำหนดปัญหาเฉพาะเรื่อง หรือหัวข้อที่สนใจและทำการศึกษาว่า สิ่งต่าง ๆ ที่ศึกษานั้น มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ๆ หรือระบบใหญ่ทั้งหมดอย่างไร โดยทั่วไปมักจะทำการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้านที่มีสภาพภูมิศาสตร์ หรือ เงื่อนไขต่าง ๆ กัน ส่วนมากผู้ร่วมทีมจะมีจำนวนไม่มาก และมาจากหลายสาขาวิชา เพื่อจะทำให้เข้าใจเรื่องที่ศึกษาได้ดียิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม นอกจากการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธี RRA 2 ประเภทหลัก ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว วิธี RRA ที่ใช้ปฏิบัติกันนั้น ยังมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปอีก เป็นต้นว่า มีทั้งการศึกษาที่ทำกันเป็นทีม (team RRA) หรือบางครั้งมีผู้วิจัยเพียงคนเดียว (single person RRA) ทำการศึกษาในเชิงพหุวิทยาการ (multidisciplinary RRA) คือ มีผู้วิจัยมาจากสาขาวิชาต่าง ๆ หรืออาจเป็นการศึกษาโดยนักวิจัยจากสาขาใดสาขาหนึ่ง (single discipline RRA) บ้างในบางกรณี แม้ส่วนมากจะเน้นการใช้การสัมภาษณ์ ที่เรียกว่า semi-structured interviewing แต่ก็ใช้วิธีอื่น ๆ ประกอบ เช่น การสังเกต และการใช้แบบสอบถามอย่างสั้น การวัด การใช้ตัวบ่งชี้ และการถ่ายภาพ สำหรับ

ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาจะมีตั้งแต่ศึกษาในระยะเวลาที่สั้นมาก คือ 1 วัน เช่น การศึกษา เรื่องการสังเกตการณ์การเลี้ยงวัวนม เพื่อผลิตลูกวัวนม ในหมู่บ้านคอนบองแดง อำเภอ บ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น (วิริยะ ลิ้มปิ่นพันธ์ และคณะ, 2527) หรือการศึกษาบางเรื่อง ที่ต้องทำเป็นชุด (series) เช่น การออกไปทำ RRA ฤดูละครั้งไว้ให้ข้อมูลเปรียบเทียบ ของฤดูกาลทั้ง 3 ฤดูในโครงการ การศึกษาอาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านในหมู่บ้าน ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ (ประพิมพร สมนาชง และคณะ, 2527 และ 2528)

2. วิธี RRA และการศึกษาสภาพพื้นที่

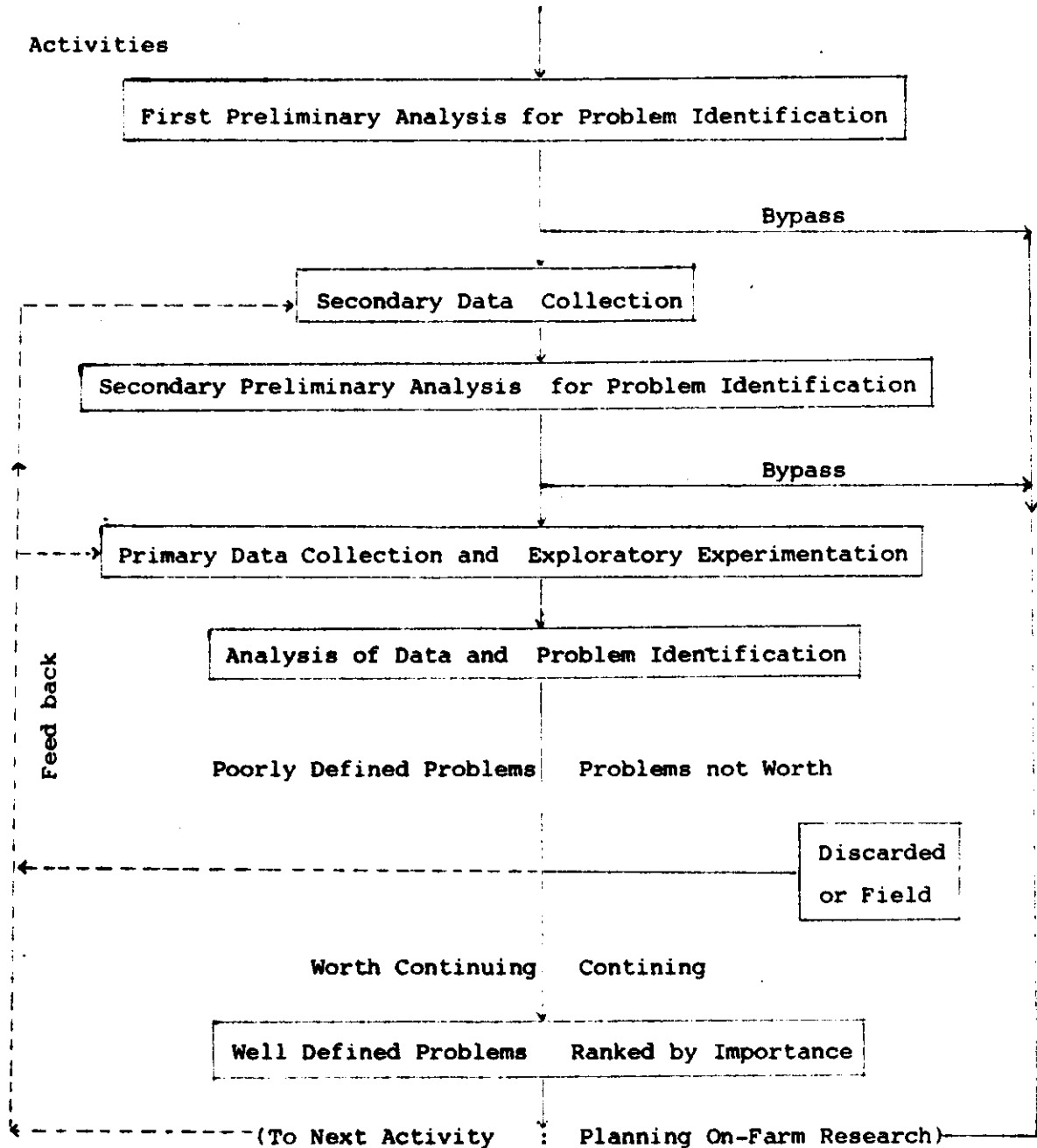
หลังจากเลือกพื้นที่เป้าหมายแล้ว กิจกรรมเริ่มแรกของงานวิจัยและพัฒนาก็คือ การหาข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งอาจจะได้จากข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้ว คือ ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) และ/หรือจากการไปสัมภาษณ์เกษตรกร ซึ่งเป็นการศึกษาสภาพพื้นที่ โดยการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) เพื่อให้เกิดความเข้าใจสภาพพื้นที่มากขึ้น (ดูภาพที่ 1)

สำหรับวิธีการเข้าไปศึกษาดังกล่าวนั้น อาจทำได้หลายรูปแบบ แต่วิธีการที่มักใช้ เมื่อเริ่มโครงการ ซึ่งเป็นวิธีที่คุ้นเคยและนิยมกันมาก ก็คือ การสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม (formal questionnaire survey) โดยเก็บข้อมูลที่ใช้การสัมภาษณ์อย่างเป็นจำนวนมาก และสามารถทำการทดสอบทางสถิติได้ แต่การศึกษาด้วยวิธีการดังกล่าวต้องใช้งบประมาณมาก และใช้เวลาานกว่าจะประมวลผล กว่าที่จะวิเคราะห์และเขียนรายงานออกมา ถ้าโครงการ ต้องอาศัยข้อมูลดังกล่าว ในการวางแผนและกำหนดการทดสอบในไร่นาเกษตรกรก็ต้องใช้ เวลาารอเป็นปี ซึ่งบางครั้งก็ไม่สามารถจะรองจนกว่าผลการศึกษาจะสำเร็จได้ จำเป็นต้องเริ่ม งานไปก่อน จึงเกิดปัญหาของการไม่เข้าใจสภาพพื้นที่แท้จริง

นอกจากนี้ คำถามในแบบสอบถามทั่วไปนั้น เป็นคำถามที่กำหนดไปล่วงหน้า จึง เปรียบเสมือนว่า ผู้วิจัยมีความเข้าใจหรือมีความรู้เกี่ยวกับสภาพพื้นที่ดีพอที่จะตั้งคำถาม เพื่อ ทราบปัญหาและโอกาสต่าง ๆ ที่มี ดังนั้นข้อมูลที่ได้จึงเป็นเพียงข้อมูลที่ผู้วิจัยคาดการณ์ไว้ก่อน ล่วงหน้าเท่านั้น และผู้สัมภาษณ์มักมิใช่นักวิจัยเอง แต่เป็นผู้ที่ได้รับการจ้างชั่วคราวเพื่อเก็บ ข้อมูล ซึ่งย่อมไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของโครงการได้ดีพอ จึงทำการสอบถามข้อมูล

(From Previous Activity : Target and Research Area Selection)

Activities

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการกำหนดปัญหาเพื่อนำไปสู่การวางแผนการทดลองในไรนาของเกษตรกร (Shaner et al., 1982 : 62)

ตามคำถามที่ตั้งไว้ โดยไม่มีการถามข้อมูลที่เป็นบางประการเพิ่มเติม ทำให้ข้อมูลที่ให้เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ และสามารถเก็บข้อมูลได้ในวงจำกัด

และสิ่งที่สำคัญคือ การศึกษาโดยใช้แบบสอบถามนั้น ทำให้นักวิจัยเสียโอกาสที่จะได้ทำความเข้าใจกับสภาพพื้นที่ และเรียนรู้จากเกษตรกร และเพื่อนร่วมงานในขณะที่ทำการศึกษา เนื่องจากนักวิจัยมิได้เป็นผู้เก็บข้อมูลดังกล่าวเอง และช่วงเวลาที่เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลก็ห่างกันมาก ต้องทำการเก็บข้อมูลให้เสร็จเสียก่อนแล้วจึงวิเคราะห์ข้อมูล จึงไม่มีการทำความเข้าใจและปรับคำถามให้เข้ากับสภาพในท้องถิ่น ภาพที่ได้จากข้อมูลจึงอาจจะไม่สะท้อนภาพที่แท้จริง ตลอดจนทำให้ผลการวิเคราะห์คลาดเคลื่อน ไม่เป็นประโยชน์เท่าที่ควรได้

จากข้อจำกัดของวิธีการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามดังกล่าวข้างต้น วิธี RRA จึงมีประโยชน์มาก และเป็นวิธีการที่เหมาะสมที่จะใช้ในการศึกษาสภาพพื้นที่ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิในเบื้องต้น แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสามารถใช้วิธี RRA แทนที่การสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม หรือวิธีการศึกษาอื่น ๆ ซึ่งในประเด็นนี้ ยังมีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องกันอยู่มาก โดยข้อเท็จจริงแล้ว วิธี RRA อาจจะมีใช้วิธีที่ใช้ศึกษาสภาพพื้นที่ได้ดีที่สุดหรือดีกว่าวิธีอื่น ๆ สุดแต่ลักษณะของประเด็นที่สนใจศึกษา และไม่ควรใช้วิธีอื่นในลักษณะที่จับลงด้วยตัวของมันเอง แต่ควรใช้วิธีนี้ร่วมกับวิธีการศึกษาอื่น ๆ เพราะวิธี RRA ก็มีข้อจำกัดหลายอย่าง เป็นต้นว่า เนื่องจากเวลามีจำกัด จึงมักได้ข้อมูลเชิงปริมาณน้อย (ได้แก้ไขโดยใช้ indicators ช่วย) และเสียประโยชน์ที่จะได้ในเชิงสถิติจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม และการสุ่มตัวอย่าง ข้อเสียเปรียบนี้ปรับให้น้อยลงโดยการเลือกตัวอย่างที่สัมภาษณ์จากกลุ่มที่มีการแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด โดยวิธี triangulation (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในเอกสารของ Grandstaff, 1984 : 24-25) นอกจากนี้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้ก็ไม่ลึกซึ้งเท่ากับการเข้าไปศึกษา โดยวิธีการของนักมานุษยวิทยา และที่สำคัญสำหรับผู้คุ้นเคยกับการวิเคราะห์เชิงสถิติที่รายงานเป็นเชิงปริมาณ (เบอร์เชินด์ คำเจลีย์ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้น) มักรู้สึกว่าข้อมูลที่ได้จากวิธี RRA มักไม่มีน้ำหนักเพียงพอที่จะใช้เป็นข้อมูลที่จะสามารถกำหนดการตัดสินใจของผู้บริหารและผู้กำหนดนโยบาย

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะใช้วิธีอื่น ๆ นั้น ควรใช้วิธี RRA ศึกษาสภาพพื้นที่เสียก่อนหรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า หลังจากศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิแล้ว ควรใช้วิธี RRA เป็นขั้นตอนแรกในการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรโดยตรง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างกว้าง ๆ ในสภาพพื้นที่ที่ศึกษานั้นว่า เกษตรกรมีการปฏิบัติอะไรบ้าง? และทำไมจึงปฏิบัติเช่นนั้น? หลังจากนั้น จึงใช้วิธีการอื่น ๆ หากการศึกษาต่อไป เพื่อให้เข้าใจลึกซึ้งมากขึ้น โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากวิธี RRA เป็นแนวทางในการศึกษา

การเริ่มต้นเก็บข้อมูลเชิงปฐมภูมิโดยใช้วิธี RRA เปรียบเสมือนเป็นการถือโอกาสประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรทราบถึงโครงการที่จะเข้าไปดำเนินการไปในตัวและเป็น การเตรียมแนวทางการศึกษาวิจัยและการดำเนินการ การศึกษาด้วยวิธี RRA จะเป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจแก่ผู้วิจัยเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ สิ่งแวดล้อม ครัวเรือนเกษตรกร ตัวเกษตรกรเอง ระบบการทำฟาร์ม กิจกรรมที่ต้องทำตลอดปี รวมทั้งความรู้ ความเชื่อ เป้าหมาย การตัดสินใจ และการรับรู้ในเรื่องการเสี่ยงของเกษตรกร เป็นต้น ซึ่งจะ ทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดสมมติฐานที่จะอธิบายสภาพการทำฟาร์มของเกษตรกร และขณะที่ หากการศึกษาผู้วิจัยจะเรียนรู้และตระหนักว่า ยังมีข้อมูลอะไรอีกบ้างที่ต้องศึกษาเพิ่มเติม ผู้วิจัยสามารถปรับสมมติฐานหรือหัวข้อย่อยในระหว่างที่ทำการศึกษาได้ วิธี RRA จะช่วยให้เข้าใจการปฏิบัติในการทำฟาร์มของเกษตรกรมากขึ้น อันจะเป็นผลดีต่อการกำหนดการเปลี่ยนแปลงที่จะเป็นประโยชน์และเป็นที่ยอมรับ ซึ่งก็หมายถึงการกำหนด การทดสอบในฟาร์ม เกษตรกรนั้นเองโดยที่ไม่ต้องรอผลจากการสำรวจและวิเคราะห์เป็นปี

การศึกษาด้วยวิธี RRA จะเป็นการอบรมและพัฒนาบุคลากรผู้ร่วมงานไปในเวลาเดียวกัน เนื่องจากลักษณะของโครงการระบบการทำฟาร์มที่สำคัญประเด็นหนึ่ง คือ เป็นการทำงานในลักษณะสหวิทยาการ (interdisciplinary) มีนักวิจัย และนักส่งเสริมที่มาจากหลายสาขาวิชามาทำงานร่วมกับเกษตรกร ดังนั้นการใช้เวลาอันสั้นในการศึกษาโดยใช้วิธี RRA จึงเหมาะที่นักวิจัยจากหลายสาขาได้มาศึกษาร่วมกันอย่างใกล้ชิด ทำให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน

วิธีการ RRA นอกจากจะเปิดโอกาสให้ทีมผู้เคยใกล้ชิดกับเกษตรกรยังช่วยให้ผู้คุ้นเคยกับ คำ สังกั (concepts) และความคิดเห็นของเกษตรกรตลอดจนเทคโนโลยีพื้นบ้านซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยด้วยวิธีการอื่น ๆ ต่อไป เช่น ข้อมูลที่ได้จากวิธี RRA จะช่วยให้แบบสอบถามที่จะใช้ในการสำรวจสั้นลง และทำให้การตั้งคำถามในแบบสอบถามเพื่อใช้ในการสำรวจนั้นเกี่ยวข้องกับ และค่อนข้างจะครอบคลุมเรื่องที่ศึกษาพอสมควร คำถามดังกล่าวนั้น จะใช้คำหรือภาษาที่เข้าใจง่ายสำหรับเกษตรกร ทำให้ผู้สอบถามและผู้ให้สัมภาษณ์เข้าใจตรงกัน

และที่สำคัญคือ ข้อมูลจากวิธี RRA จะช่วยให้สามารถกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่จะใช้สัมภาษณ์ กล่าวคือ ช่วยในการจำแนกกลุ่มเกษตรกรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน (homogeneous farmers) นอกจากนี้ในกรณีที่ข้อมูลบางประเด็นมีเพียงพอก็จะสามารถกำหนดการทดลองในไร่นาเกษตรกรได้เลยนั้น ข้อมูลจาก RRA ก็สามารถช่วยให้เลือกเกษตรกรผู้ร่วมทำการทดลองได้เลย

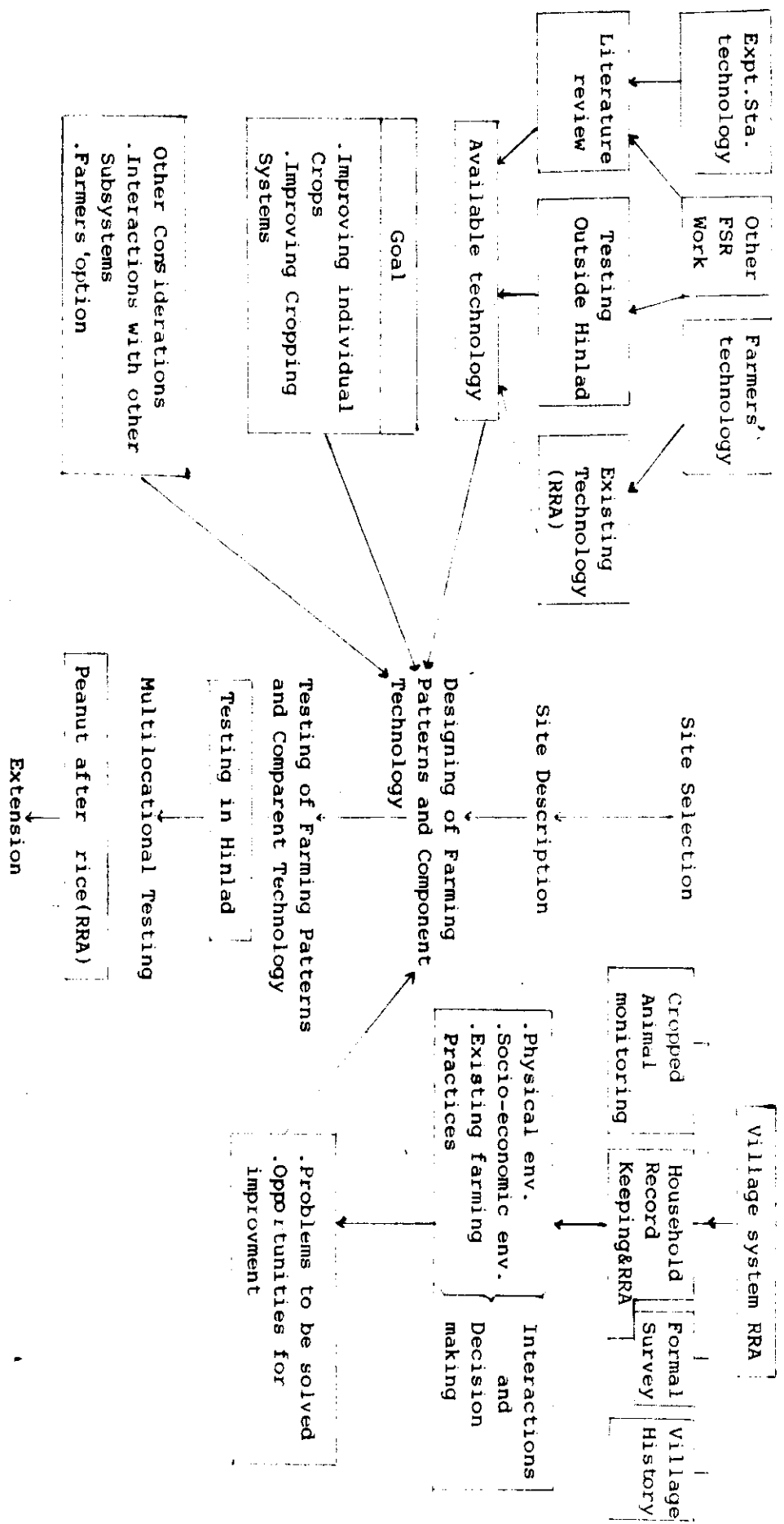
3. การใช้วิธี RRA ในการศึกษาสภาพพื้นที่ (และอื่น ๆ) ของโครงการวิจัยระบบทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ในปัจจุบันโครงการวิจัยและพัฒนาหลายโครงการ รวมทั้งโครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้ใช้วิธี RRA ศึกษาสภาพพื้นที่ในเบื้องต้น ต่อจากนั้นจึงใช้วิธีอื่นทางการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น (ดูภาพที่ 2)

ในส่วนต่อไปนี้จะกล่าวถึงการใช้วิธี RRA ของโครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งจะแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ ศึกษาสภาพพื้นที่เบื้องต้น (site description) และการศึกษาเฉพาะเรื่องตลอดโครงการตามความจำเป็น (specific or topical RRA)

3.1 การศึกษาสภาพพื้นที่เบื้องต้น

วิธี RRA ที่โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์มฯ ใช้ศึกษาพื้นที่ในขั้นต้นก็คือ village system RRA กล่าวคือ หลังจากศึกษาข้อมูลหตุภูมิเท่าที่พอจะ

ภาพที่ 2 การใช้วิธี RRA ในขั้นตอนต่าง ๆ ของโครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น
 ที่มา : ใช้แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของงานกับ Framework ของ FSR (ดาร์วิน พัทธินัย, มิถุนายน 2527:7)
 แต่มีการเพิ่มเติมเพื่อแสดงการใช้ RRA

รวบรวมมาได้แล้ว นักวิจัยและผู้ช่วยวิจัยของโครงการทั้งหมดได้ร่วมกันศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้านโครงการ (บ้านหินลาด ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น) โดยใช้วิธี RRA ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยของนักวิจัยกับเกษตรกร และระหว่างนักวิจัยจากต่างสาขาในการทำงานร่วมกัน (นอกเหนือจากประโยชน์ทางด้านข้อมูลที่จะได้)

สำหรับขั้นตอนในการทำงานนั้น ในวันแรกทั้งช่วงเช้าและบ่าย เป็นการแบ่งกลุ่ม ผู้ช่วยวิจัยตามสาขาที่ถนัดเพื่อเก็บข้อมูลกว้าง ๆ ของหมู่บ้านก่อน เป็นต้นว่ากลุ่มที่ทำการศึกษาสภาพพื้นที่ และสภาพดินของหมู่บ้าน (รวมทั้งการทำแผนที่แสดงขอบเขต พื้นที่ทำกิน และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ของหมู่บ้าน ภาพตัดขวางแสดงพื้นที่ในระดับต่าง ๆ และภาพแสดงลักษณะการกระจายของบ้านเรือน) กลุ่มศึกษากิจกรรมการเพาะปลูก กลุ่มศึกษากิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ กลุ่มศึกษาข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และอื่น ๆ (รวมทั้งกิจกรรมนอกการเกษตร ตลาดสินค้า และรายได้ การถือครองที่ดิน การรวมกลุ่ม ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร)

ในวันที่สอง ในตอนเช้า แต่ละกลุ่มทำการสรุปข้อมูลที่ได้มา และระบุประเด็นคำถาม (key questions) ที่กลุ่มคิดว่า น่าสนใจ และควรทำการศึกษาในรายละเอียดต่อไปและได้แบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มละ 3-4 คน โดยพยายามให้ผู้ร่วมกลุ่มมีลักษณะผสมผสานจากหลายสาขา แต่ละกลุ่มจะเลือกทำการศึกษาหัวข้อ หรือประเด็นคำถามที่ได้จากวันแรก ลักษณะการศึกษาในวันนี้เน้นการศึกษารายละเอียดของครัวเรือนเกษตรกรในกรณีศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้วิจัยเข้าใจสภาพชีวิตของเกษตรกรอย่างเป็นระบบ การได้ทำงานร่วมกันระหว่างบุคคลากรต่างสาขา ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของเรื่องที่ศึกษากับเรื่องอื่น ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การระบุปัญหา หรือการสังเกตอย่างเป็นระบบ ตัวอย่างเช่น การเข้ามาของพืชเศรษฐกิจป้อนั้น มีผลต่อสภาพป่า (ทำให้ "โคกแตก ป่าแปรปน") ลักษณะการผลิตเปลี่ยนจากการผลิตหลายอย่างมาเป็นการผลิตเฉพาะอย่างเพื่อขาย พื้นที่เลี้ยงสัตว์ลดลง ซึ่งยังผลให้จำนวนวัวควายที่เคยเลี้ยงเป็นจำนวนมากลดลง ที่ดินราคามากขึ้น ความแตกต่างทางฐานะของคณมีมากขึ้น การช่วยแรงงานกันลดน้อยลงเกิดระบบการจ้างแรงงานเข้ามาแทนที่ ความเชื่อและประเพณีบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น สำหรับผลการศึกษาที่ได้ก็มีการนำเสนอต่อกลุ่ม

จากการศึกษาสภาพหมู่บ้านหินลาดโดยวิธี RRA ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ได้ภาพรวมของหมู่บ้านในระดับกว้าง และค่อนข้างครอบคลุม (แม้ไม่ถึงขั้นละเอียดลึกซึ้ง) ทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ด้านเศรษฐกิจและสังคมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางด้านการเกษตรและนอกการเกษตร ที่สามารถจะใช้พิจารณาหาความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างเทคนิค หรือวิธีการปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ กับสภาพแวดล้อม การตัดสินใจของเกษตรกรตลอดจนปัญหาในการผลิตทางการเกษตร และช่องทางที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้น ข้อมูลที่รวบรวมได้ดังกล่าวนี้ มีเพียงพอที่จะเริ่มทดสอบเทคโนโลยีบางอย่างได้ เช่น การทดสอบจากก่อนข้าว การปลูกถั่วลิสงหลังนาโดยอาศัยความชื้นในดินโดยไม่จำเป็นต้องรอการศึกษาข้อมูลให้ลึกซึ้งมากกว่านี้ ดังนั้นวิธี RRA สามารถให้ข้อมูลบางอย่างทันทีการและเพียงพอที่จะเริ่มดำเนินการทดสอบเทคโนโลยีบางอย่างได้ในช่วงแรก ๆ ของโครงการ

นอกจากนี้ จากการศึกษารายละเอียดเบื้องต้นโดยวิธี RRA ทำให้ทราบว่า ยังมีข้อมูลสำคัญที่ยังขาดอยู่ ควรที่จะต้องทำการศึกษาเพิ่มเติมให้เข้าใจดียิ่งขึ้น และลึกซึ้งมากกว่าเดิม ซึ่งนำไปสู่การศึกษาเจาะลึก เป็นต้นว่างาน monitoring ของสายงานพืชและสัตว์ การบันทึกข้อมูลประจำวันของเกษตรกร (household record keeping) เพื่อศึกษาการใช้ปัจจัยการผลิตและการบริโภค การสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมในวงกว้างโดยการใช้แบบสอบถาม (formal survey) ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับการผลิต และการกระจายผลผลิตทางการเกษตร เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงปริมาณ และเป็นข้อมูลพื้นฐานในการประเมินผล การศึกษาประวัติบ้านหินลาด (village history) เพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งสาเหตุและผลของการเปลี่ยนแปลง

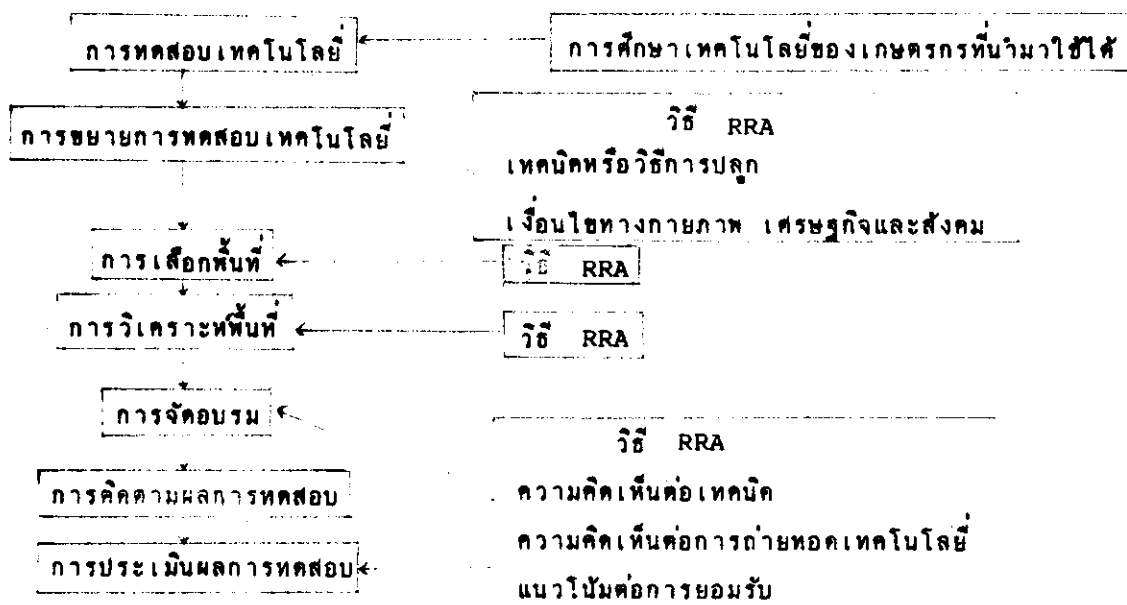
3.2 การศึกษาเฉพาะเรื่องตลอดโครงการตามความจำเป็น

จากการศึกษาสภาพพื้นที่ด้วยวิธี RRA ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าวิธี RRA มีประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง แต่การใช้วิธี RRA เพียงอย่างเดียว ก็ไม่สามารถให้ข้อมูลที่ครอบคลุมได้ทั้งหมด และไม่สามารถทำให้เข้าใจลึกซึ้งได้ทุกเรื่อง โดยทั่วไปจึงมักใช้วิธี RRA - ร่วมกับวิธีอื่น ๆ ในการศึกษา กล่าวคือ ใช้วิธี RRA ศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนแล้วตามด้วยการเจาะลึกด้วยวิธีต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ และลักษณะของข้อมูลที่ต้องการ

นอกจากนี้ ขณะที่ใช้วิธีการศึกษาอื่น ๆ ทำการศึกษาเจาะลึกนั้น อาจใช้วิธี RRA ในลักษณะ topical RRA ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเสริมอีกก็ได้ เช่น การศึกษาการใช้ไม้ในครัวเรือน ชนบทบ้านหินลาด (ผลการค้น รัฐเซคส์ และ สุมาลี รัตนปัญญา, 2528) การศึกษาการเพาะปลูกข้าวและปอของเกษตรกรบ้านหินลาด (นางลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์ และคณะ, 2528) การศึกษาการลงแขกในบ้านหินลาด (กำลึง เขียนรายงาน) การศึกษาทั้งหมดนี้ใช้วิธี RRA และข้อมูลที่ได้จะช่วยเสริมข้อมูลที่ได้จากการบันทึกข้อมูลประจำวันของเกษตรกร สำหรับการใช่วิธี RRA ศึกษารวบรวมข้อมูลในโครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มีได้สิ้นสุดลงเฉพาะใช้ศึกษาสภาพพื้นที่ในเบื้องต้นเท่านั้น แต่ก็ใช้ศึกษาตลอดเกือบทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ ดังเช่น ในขั้นตอน การวางแผนเลือกเทคโนโลยีที่จะทดสอบในไร่นาเกษตรกร (planning on-farm research) ซึ่งปกตินอกจากจะอาศัยเทคโนโลยีจากงานทดลองในสถานี หรือการทดสอบในไร่นาเกษตรกรที่อื่นแล้ว ยังสามารถใช้เทคโนโลยีของเกษตรกรเอง ดังนั้นในโครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม การศึกษาเทคโนโลยีพื้นบ้านของเกษตรกรจึงเป็นโครงการศึกษาย่อยที่สำคัญสำหรับสายงานพืชและสัตว์ และมักใช้วิธี RRA เป็นวิธีหนึ่งในการศึกษา มีเทคโนโลยีอะไรบ้างที่เกษตรกรปฏิบัติอยู่จริงและอาจนำมาใช้ได้และเงื่อนไขทางกายภาพและเศรษฐกิจสังคมที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีนั้น ๆ มีอะไรบ้างจะนำเอามาใช้ให้ได้ดี ตัวอย่างเช่น การศึกษาการปลูกถั่วลิสงหลังนาโดยอาศัยความชื้นในดินที่จังหวัดสุรินทร์ (อรรถชัย จินตะเวช และคณะ, 2527) การศึกษาการเลี้ยงสุกรแบบพื้นบ้านที่จังหวัดสุรินทร์และนครพนม การศึกษาการเลี้ยงสัตว์ปีกในชนบท การศึกษาประมงหมู่บ้านและการศึกษาการใช้อาหารสัตว์ ซึ่งการศึกษาแต่ละเรื่องรูปแบบวิธี RRA ที่ใช้อาจแตกต่างกันไปบ้าง ในลักษณะของจำนวนผู้ร่วมทีม ระยะเวลา การใช้เทคนิคต่าง ๆ และวิธีการสัมภาษณ์ แต่ส่วนมากศึกษาโดยใช้นักวิจัยจากหลายสาขาวิชา โดยเฉพาะมีนักสังคมศาสตร์เข้าร่วมด้วยทุกเรื่อง

ในขั้นตอนการขยายพื้นที่ทดสอบ (multilocational testing) เมื่อพบว่า มีวิธีการปฏิบัติใหม่ ๆ หรือระบบใหม่ที่ได้ผลดี ควรจะให้ขยายผลงานวิจัยนั้นออกไปในวงกว้างขึ้น แต่ก่อนที่จะส่งเสริมเผยแพร่ออกไปจะต้องพิจารณาทุกก่อนว่า ห้องที่ใดบ้างที่มีลักษณะ

ลักษณะคล้ายคลึงกับพื้นที่ที่ทดสอบ และต้องทดสอบเสียก่อนว่า สามารถนำผลนั้นไปใช้ได้เหมาะสมในห้องอื่น ๆ เหล่านั้น ซึ่งในขั้นตอนนี้ก็สามารถใช้วิธี RRA ศึกษาและวิเคราะห์สภาพพื้นที่ต่าง ๆ คว้ามีพื้นที่ใดเหมาะสมทั้งหายกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม ที่จะนำเทคโนโลยีมาขยายการทดสอบได้ ตัวอย่างเช่น หลังจากได้ศึกษาเทคนิคการปลูกถั่วลิสงหลังนา ฯ และได้ทำการทดสอบในไร่นาเกษตรกรมาระยะหนึ่งแล้ว โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม ฯ ได้ร่วมมือกับสำนักงานส่งเสริมการเกษตร จังหวัดขอนแก่น ทำการขยายการทดสอบเทคโนโลยีนี้ในพื้นที่ 10 ตำบล ของจังหวัดขอนแก่น และได้ใช้วิธี RRA ศึกษา และวิเคราะห์สภาพพื้นที่ที่เหมาะสมกับเทคโนโลยีดังกล่าว (เกษตรกรตำบลทั้ง 10 ตำบลได้ร่วมทีมทำการศึกษา และวิเคราะห์พื้นที่ด้วย) นอกจากนี้ในขั้นติดตามและประเมินผลการทดลองทางโครงการฯ ก็จะใช้วิธี RRA เป็นวิธีดำเนินการวิธีหนึ่ง ซึ่งในขณะนี้ได้ใช้วิธี RRA ทำ household profile ของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการศึกษาถั่วลิสงหลังนาฯ จำนวนหนึ่งรวมทั้งรวบรวมข้อมูลความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการอบรมและเทคนิคที่เอามาทดลองนี้ (ดูภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 การใช้วิธี RRA ในโครงการร่วมฯ เพื่อขยายพื้นที่การทดลองการปลูกถั่วลิสงหลังนาโดยอาศัยความชื้นในดิน

จากประโยชน์ของวิธี RRA ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น เป็นเพียงประโยชน์ส่วนหนึ่งของวิธีการนี้เท่านั้น โดยข้อเท็จจริงแล้ว วิธี RRA ใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางไม่เพียงแต่สำหรับโครงการระบบการทำฟาร์มเท่านั้น แต่มีการนำไปใช้กับโครงการอื่น ๆ ด้วย เช่น โครงการแหล่งน้ำ โครงการ agroforestry และอื่น ๆ และประโยชน์ที่ได้จากวิธี RRA เพื่อเสริมความรู้ ความเข้าใจ และเปลี่ยนทัศนคติของนักวิจัยที่คุ้นเคยแค่งานทดลองในสถานี หรือนักวิจัยในสถาบันการศึกษาที่ศึกษาแคในห้องปฏิบัติการ หรือใช้วิธี RRA ในการทำให้ผู้กำหนดนโยบายระดับสูง เข้าใจสภาพปัญหาที่แท้จริง เพื่อที่จะได้ให้ความสนับสนุนโครงการมากขึ้น เนื่องจากวิธี RRA สามารถทำการศึกษาได้ในระยะเวลาที่สั้นมาก ย่อมเป็นวิธีที่เหมาะสมที่จะทำให้ผู้บริหารหรือนักวิจัยดังกล่าว เรียนรู้สภาพชนบทได้รวดเร็ว และได้ข้อมูลที่ต้องการ (ดูรายละเอียดการใช้ประโยชน์ของวิธี RRA เพิ่มเติมในบทความของ Beebe, 1985)

4. สรุป

การพัฒนาชนบทเป็นงานที่ต้องแข่งกับเวลา วิธีการที่ประหยัดและสามารถทำให้เข้าใจสภาพพื้นที่แท้จริงของพื้นที่ได้ถูกต้องรวดเร็ว จึงเปรียบเสมือนเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนา วิธี RRA มีคุณสมบัติดังกล่าว จึงเป็นวิธีที่เหมาะสมที่จะใช้ศึกษาข้อมูลของพื้นที่เป้าหมายในขั้นต้นแต่ก็ต้องตระหนักว่า วิธี RRA มีข้อจำกัดที่สุดและดีกว่าวิธีอื่นจนสามารถใช้แทนวิธีศึกษาแบบอื่น ๆ ได้ ดังนั้นการใช้วิธี RRA ผู้วิจัยจะต้องทำความเข้าใจในวิธีการข้อดีและข้อเสียให้ถี่ถ้วน และต้องยอมรับว่า ถ้าจะใช้วิธีการนี้ให้ได้ผลและได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ ผู้วิจัยจะต้องมีความตั้งใจสูงและต้องวางแผนการศึกษาล่วงหน้าเป็นอย่างดี ในปัจจุบันวิธี RRA เป็นวิธีที่เริ่มนิยมใช้อย่างมากที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น และเหมาะสมที่จะใช้เป็นวิธีการศึกษาสำหรับการศึกษาระบบสหวิทยาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นวิธีการที่ทำให้นักวิชาการจากหลายสาขาเริ่มคิดร่วมกัน และทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง ในช่วงเวลาเกือบ 2 ปีที่ได้ใช้วิธีการนี้ ปรากฏว่า การติดต่อและการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิทยาศาสตร์-ธรรมชาติ - และนักสังคมศาสตร์มีมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดและมีการศึกษาที่ใช้วิธี RRA เท่าที่รวบรวมได้ไม่น้อยกว่า 23 เรื่อง (ดูตารางที่ 1) อย่างไรก็ตาม แม้วิธี RRA ที่ใช้

กันจะได้รับการพัฒนาแล้วระดับหนึ่ง ก็ยังคงต้องการความร่วมมือจากนักวิชาการ ในการ
ปรับปรุงและพัฒนาให้ดีขึ้นและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

TABLE 1
LIST OF RAPID RURAL APPRAISAL
RESEARCH, SUBJECT/TITLE, TYPE AND STATUS *

<u>Subject/Title</u>	<u>Type</u>	<u>Status</u>
1. Ban Don Chang RRA	Day 1:Village System Day 2:Household Case	Report available (Thai)
2. Trees in Paddy Fields in Northeast Thailand	Topical	Draft available (English)
3. Fuelwood in Transition in Northeast Thailand	Topical	Report forthcoming (English)
4. Natural Food Resources in Villages of North- east Thailand (by season)	Topical	Rainy & cold seasons available summer season forth- coming (Thai)

<u>Subject/Title</u>	<u>Type</u>	<u>Status</u>
5. People participation: Comparative Concepts and Methods Employed by Development Projects	Topical combined with other techniques	on-going
6. Extension Program of Growing Peanut after Rice at Ban Sam Jan, Khon Kaen	Topical Combined with other techniques	Draft completed (English)
7. Upper watershed Land- Use Problems	Topical	Draft report forth- coming
8. Ban Hin Lard RRA (FRS Village Selectaon)	Village system	Information on file(Thai)
9. Comparative Study of Three Dairy Villages	Topical	Report available (Thai)
10. Interrelationship between Cropping Systems and Dairy Calf Production	Topical	Report available (Thai)

11. Native Swine Production in Northeast Thailand	Topical	Draft report completed (Thai)
12. Farmers' Attitude toward Vaccination for Chickens	Topical combined with compact questionnaires	Draft report forthcoming
13. Study of Interrelationship between Crops and Animals: A Case Study on Manure Fertilizer and Crop Residues	Topical	Report available (Thai & English)
14. Farmer Conditions for Production: Peanuts after Rice	Topical combined with other techniques	Report available (Thai)
15. Study of Feedstuff for Livestock in Northeast Villages	Topical	Draft report forthcoming
16. Study of Fishery Situation in the Northeast	Topical	Trip report on file (Activity ongoing)

17. Farmer Adjustment to Flood Stress Condition	Topical	Discussion draft forthcoming
18. Small Scale Irrigation System	Topical	Report available (Thai)
19. Animal Science Training RRA (Ban Haed)	Topical	Draft completed, report forthcoming (Thai)
20. Agroecosystem Analysis in Villages Related to Peanuts after Rice Activity	Topical	Report drafted (Thai)
21. Poultry Production in Northeast Thai Villages	Topical	Trip report completed draft report forthcoming
22. A Study of Household use of Fuelwood at Ban Hin Lard Khon Kaen Province	Topical	Report available (Thai)

23. Labor Exchange in	Topical	Draft
Ban Hin Lard		report
		forthcoming
		(Thai)

* Source : Grandstaff, Terry B. and Somluckrat W. Grandstaff.
Report on Rapid Rural Appraisal, February 5, 1985
(Appendix 2, except no 22 and 23)

เอกสารอ้างอิง

ภาษาอังกฤษ

Beede, James. Rapid Rural Appraisal: The Critical First Step in a Farming System Approach to Research.

USAID/Philippines, March 1985.

Carruthers, Ian and Robert Chambers. "Rapid Appraisal for Rural Development." *Agricultural Administration* 8 (1981) 404-422.

Chambers, Robert. "Rapid Rural Appraisal : Rational and Repertoire". Institute of Development Studies, University of Sussex. Brighton, BN1 9RE UK, 1980.

Collinson, Michael. "A Low Cost Approach to Understanding Small Farmers". *Agricultural Administration* 8 (1981) 433-450.

Grandstaff, Terry B. *Rapid Rural Appraisal : Training Material (draft)*. KKU-FORD Project, Khon Kaen University, 1984.

----- . *Report on Rapid Rural Appraisal*. KKU-FORD Project. Khon Kaen University, February 5, 1985.

Hildebrand, Peter E. "Combining Disciplines in Rapid Appraisal : the Sondeo Approach". *Agricultural Administration* 8 (1981) 423-432.

- Honadle, George. "Rapid Reconnaissance for Development Administration : Mapping and Maulding Organizational Landscapes". World Development. 10 (8 : 633-649.
- Rhoades, Robert E. "The Art of the Informal Agricultural Survey". Training Document 1982-2. International Potato Center.
- Shaner, W.K., et al. "Executive Summary" of Farming Systems Research and Development: Guideline for Development Countries. Boulder, Colorado: Westview Press, 1982.

ภาษาไทย

- โครงการศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกสิกรในระบบเกษตรน้ำฝน.
รายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการวิจัยสหวิทยาการเฉพาะที่เกี่ยวกับ
เทคนิคการประเมินสภาวะท้องที่เร่งด่วน. คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มกราคม 2527.
- นางลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์. รายงานการสำรวจเรื่อง การเพาะปลูกข้าว
บ้านหินลาด ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. โครงการ
วิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ธันวาคม 2527.
- . รายงานการสำรวจเรื่อง การเพาะปลูกปอ
บ้านหินลาด ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. โครงการ
วิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มีนาคม 2528.
- ประพิมพร สมณาแขง และคณะ. การศึกษาอาหารตามธรรมชาติของชาว-
บ้านในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูฝน. โครงการศึกษา
ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกสิกรในระบบเกษตรน้ำฝน มหาวิทยาลัย-
ขอนแก่น, สิงหาคม 2527.

ประพิมพ์พร สมณาแข่ง และคณะ. การศึกษาอาหารตามธรรมชาติของชาวม้งใน
ในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูหนาว. โครงการศึกษากา
เศรษฐกิจและสังคมของกสิกรในระบบเกษตรนี้้าฝน มหาวิทยาลัย-
ขอนแก่น, มกราคม 2528.

ผกาวิรัตน์ รัฐเขตต์ และสุมาลี รัตนปัญญา. การศึกษาการใช้ไม้ในครัวเรือน
ชนบทบ้านหินลาด อำเภอบึงเมือง จังหวัดขอนแก่น. โครงการวิจัยระบบ
การทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มกราคม 2528.

วิริยะ ลิ้มปิ่นนันทน์ และคณะ. รายงานภายในเรื่อง การสังเกตการณ์
เลี้ยงวัวเพื่อผลิตลูกวัวนม ในหมู่บ้านคอนปอแดง อำเภอบ้านไค้
จังหวัดขอนแก่น. โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัย-
ขอนแก่น 2527.

สมลักษณ์วิรัตน์ แกรนสแตฟฟ์. "วิธีวิจัยที่ประหยัดเงินและเวลา : วิธี
ประเมินสภาวะอย่างเร่งด่วน." บทความ (ร่าง) เพื่อลงในจุลสาร
สังคมศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

อรรดชัย จินตะเวช และคณะ. รายงานการศึกษาสภาวะการผลิตพืชของ
เกษตรกรแบบเร่งด่วน: การปลูกถั่วลิสงหลังนาโดยใช้ความชื้นในดิน.
โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, สิงหาคม 2527.

อารินทร์ พัทธโนทัย. "แผนงานในปี 2527 และแนวทางของงานในอนาคต
งานวิจัยฝ่ายพืช". บทความเสนอในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภายใน
ของโครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ณ ห้อง
ประชุมภาควิชาพืชศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
15-17 มิถุนายน 2527.

----- "แนวความคิดและพัฒนาการของงานวิจัยระบบ
การทำฟาร์ม". บทความเสนอในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่องระบบ
การทำฟาร์ม ครั้งที่หนึ่ง ณ ห้องประชุมโรงแรมเวียงใต้ จ.สุราษฎร์ธานี
2-5 เมษายน 2527.